

Om nationalekonomisk imperialism och idéutveckling

OLOF JOHANSSON-STENMAN

är professor vid Nationalekonomiska institutionen, Handelshögskolan, Göteborgs universitet. En stor del av hans forskning på senare tid berör osjälviskt beteende (i vid mening), välfärd och etik. Olof.Johansson@economics.gu.se

Nationalekonomiska metoder och modeller tillämpas inom de mest skiftande områden som kriminalitet, barnuppfostran och drogmisbruk. Ett skäl till ämnets framgång är dess användning av matematik. Nationalekonomins formalisering synes dock även ha inneburit insnävade beteendeantaganden mot en abstrakt homo oeconomicus, där många fenomen och mekanismer som diskuteras ingående av de klassiska ekonomerna till stor del ignorerats. Genombrottet för beteendeekonomin (behavioral economics) på senare tid har inneburit en återgång till en rikare och mer relevant mikroekonomisk teori. Nationalekonomer bör fortsätta studera frågor som inte brukar betraktas som traditionellt ekonomiska, men det är minst lika viktigt att influenser från andra vetenskaper får fortsätta att berika nationalekonomin.

Jan Tullberg (2006, s 89) avslutar sin på många sätt tänkvärda och insiktsfulla artikel i *Ekonomisk Debatt* med orden ”Vetenskaplig imperialism – inte minst ekonomisk imperialism – bör snarare ses som en dygd än ett övertramp”. På det hela taget håller jag med om denna slutsats, men jag vill ändå ge ett något annorlunda perspektiv på frågan.¹ Låt oss ta Steven Levitts underhållande storsäljare *Freakonomics* (Levitt och Dubner 2005) som utgångspunkt. Denna bok, som främst är en populärversion av forskning av Levitt och hans medförfattare i välrenommerade ekonomiska tidskrifter, belyser ämnen som i vilken grad liberaliseringen av abortlagstiftningen kan förklara nedgången i brottsligheten i delar av USA på 1990-talet, hur man kan observera att lärare och sumobrottare fuskar i olika avseenden, samt hur (o)viktigt det är att lägga mycket tid på att läsa för sina barn för hur bra det går för dem senare i livet. Detta är typexempel på ekonomisk imperialism (se Lazear 2000 för en översikt), där nationalekonomer använder vanliga inomvetenskapliga analysmetoder för att studera sådant som folk nog normalt inte uppfattar som ekonomiska problem. De flesta vet förmodligen inte ens att nationalekonomer sysslar med sådant.² *Bör vi syssla med sådant, och är det nationalekonomi?*

¹ I vilken mån jag håller med beror dock naturligtvis på vad man exakt menar med begreppet *ekonomisk imperialism*. Det jag är positiv till är att inte tveka att ge sig in på områden och frågeställningar som andra kan se som sin domän. Men om man med imperialism t ex menar att det har ett egenvärde att försvara andra vetenskaper så håller jag inte alls med om att det är en dygd.

² Ett skäl till att folk kan vara särskilt ovetande om detta i Sverige hänger samman med det olyckliga namnet *nationalekonomi*, där ju engelskans *economics* synes implicera ett betydligt bredare ämne.

Jag är tacksam för goda synpunkter från Arne Bigsten, Lenart Hjalmarsson och särskilt Bo Sandelin.

Mitt svar är otvetydigt *ja* på den första frågan, och något mindre självklart *ja* även på den andra. Inget av svaren är okontroversiellt ens bland nationalekonomer. Ariel Rubinstein (2006, s 2) skrev t ex följande i en tämligen kritisk recension av Levitts bok: ”Vad har vi lärt oss om Levitt? Han är en smart kille med samhällskontakter. Vad är kopplingen till nationalekonomi? Ingen”.³ En vanlig definition på nationalekonomi är ”vetenskapen som studerar mänskligt beteende som en relation mellan mål och knappa resurser som har en alternativ användning” (Robbins 1932, s 16), en annan att ”nationalekonomi är vetenskapen om val” (förordet till Mundell 1968), medan Buchanan anser att ekonomers uppgift är att fokusera på studiet av människors beteende i marknadsrelationer, samt på de institutioner som följer av detta beteende (Buchanan 1979), medan vi *inte* bör syssla med resursallokeringsproblem och effekter för samhället som helhet (och särskilt inte använda begrepp som samhällseliga välfärdsfunktioner).⁴

Själv anser jag att nationalekonomer, liksom forskare inom andra discipliner, tämligen förutsättningslöst bör studera vad man uppfattar vara viktiga problem, och som man anser sig kunna ge substantiella bidrag till att lösa. Om sociologer t ex skulle finna att man har en utvecklad metod som lämpar sig väl för att studera vissa tidigare ignorerade mekanismer inom kvantfysiken, så vore det ju alldeles utmärkt. (Att just detta exempel kan förefalla en smula orealistiskt är naturligtvis principiellt ointressant.) Ett alternativ är därför att, som Gary Becker, definiera ämnet med utgångspunkt från nationalekonomisk metod snarare än tillämpning: ”De kombinerade antagandena om maximerande beteende, marknadsjämvikt och stabila preferenser, använda omedgörligt och hårdnackat, utgör hjärtat i den nationalekonomiska ansatsen” (Becker 1976, s 4). Men varför skulle vi, i alla fall i princip, inte kunna analysera systematiska avvikelser från jämvikt? Och varför ska vi för evigt vara dömda att lämna över den viktiga frågan om formandet av preferenser till andra vetenskaper?

Det blir därmed svårt att med en enkel definition som inte utesluter viktiga, och potentiellt viktiga, områden förklara vad nationalekonomin är vetenskapen om. Jag kommer inte på något bättre än Jacob Viners⁵ funktionella, men innehållsmässigt tomma, definition: ”Nationalekonomi är vad nationalekonomer gör”. Dock, om någon t ex vill kalla en del av Levitts arbeten för kriminologi i stället för nationalekonomi så är frågan om etikettering för mig, om inte helt oviktig, så i varje fall sekundär.

En hel del kritik av nationalekonomi i allmänhet och ekonomisk imperialism i synnerhet är naturligtvis baserad på okunskap och missförstånd. Likafullt kan vårt sätt att tillämpa nationalekonomiska metoder inom andra

³ Översättningarna från engelska är genomgående gjorda av mig.

⁴ Som påpekats för mig av Bo Sandelin är det notabelt att de flesta gängse definitioner tar fasta på mikroekonomiska fundament, medan det kan anses oklart om centrala makroekonomiska frågeställningar, som vad som driver inflationstakten, faller inom ramen för dessa.

⁵ Definitionen är oftast förknippad med Viner, men utan referens till skriftlig källa. Det förefaller som om denna definition återfinns i tryck först hos Boulding (1941), som för övrigt hade Viner som handledare.

områden naturligtvis ske på olika sätt och med olika inställning. En mer intressant kritik tar inte sin utgångspunkt i att nationalekonomer klampar in på andras områden, utan på vilket sätt det ibland görs. I synnerhet har ekonomer ofta kritiserats för trångsynthet, okunnighet och arrogans. Ligger det ibland något i denna kritik, och vad beror det i så fall på?

I avsnitt 1 och 2 reflekteras över detta med hjälp av en liten historia som visserligen inte är från verkliga livet, men som kanske skulle kunna vara det. Avsnitt 3 diskuterar nationalekonomins formalisering, och den idémässiga insnävning som detta förefaller att ha fört med sig, medan avsnitt 4 beskriver den öppning mot andra samhällsvetenskaper som genombrottet för den sk beteendekonomin (*behavioral economics*) inneburit. En av slutsatserna i avsnitt 5 är att nationalekonomer bör fortsätta med sitt intresse för frågeställningar som inte brukar betraktas som traditionellt ekonomiska, men att det även är mycket viktigt att influenser från andra vetenskaper får fortsätta att berika nationalekonomin.

1. Historien om nationalekonomen Nils och statsvetaren Sture

Eftersom både Nils och Sture var ovanligt samhällsintresserade blev de överlyckliga när de i hård konkurrens kom in på doktorandutbildningen vid Stockholms universitet, i nationalekonomi respektive statsvetenskap. Väl där får Nils kämpa mycket hårt med att klara ekonomikurserna, i synnerhet eftersom han inte har speciellt lätt för matematik. Men han jobbar extremt hårt och klarar sig till slut igenom alla kurser. När han sedan ska börja skriva fascinerar han av de modeller han alltmer börjat förstå, och Nils väljer att skriva en teoretiskt inriktad avhandling inom politisk ekonomi. Återigen arbetar han extremt hårt, eftersom det tar mycket tid bara att läsa och försöka förstå de mest centrala bidragen inom området. Efter sex års slit med i genomsnitt 70 timmars arbete per vecka är han till slut färdig, och Nils disputerar. Eftersom han vill vara kvar inom det akademiska blir dock vilan kortvarig. Han jobbar ännu hårdare än förut med att skriva om sina artiklar, skriva ansökningar och undervisa. Det går till en början trögt med att publicera avhandlingen, men efter tre år och många ”nej tack” har han i alla fall två villkorat accepterade artiklar, men mycket arbete återstår och han känner sig inte säker.

Samtidigt träffar han statsvetaren Sture, som visar sig arbeta med närbesläktade frågeställningar. Sture har dessutom läst Nils avhandling (och det var ju roligt för Nils). Dock visar det sig att Sture mest har läst inledning och slutsatser, medan han hoppat över den sofistikerade analysen och alla härledningar (han är ju en statsvetare...). Men Sture har ändå läst tillräckligt, tycker han, för att förstå att resultaten verkar drivas av ett antal mycket starka antaganden, särskilt ett som gäller politikernas beteende och preferenser. I Stures egen avhandling har han i stället ett verbalt resonemang som, tycker han, bygger på rimligare antaganden som leder till helt

andra slutsatser, och som dessutom stöds av hans enkla empiriska analys. Han berättar detta för Nils som lovar att titta på Stures arbete (men samtidigt känner Nils ett obestämt obehag). Nils upptäcker dock snart att Stures arbete är helt oformaliserat och att den empiriska analysen är väldigt enkel. Han drar därför slutsatsen att Stures arbete är alltför elementärt för att han ska behöva ta invändningarna på allvar. På natten vaknar han dock med hjärtklappning.

På lunchen dagen efter berättar han för sina kollegor om Sture och dennes avhandling och invändning. De skrattar gott och enas om att Sture uppenbarligen är fullständigt inkompetent. Ingen av dem reflekterar över möjligheten att statsvetarna skulle kunna ha någon annan komparativ fördel, såsom en djupare institutionell kunskap. Innan lunchen är slut är det någon som påpekar hur skrämmande det är att skattemedel faktiskt används till sådan trivial forskning som Sture och hans kollegor producerar. Nästa natt sover Nils utmärkt åtta timmar i sträck.

2. Är nationalekonomer trångsynta?

Nationalekonomer är knappast mer trångsynta än andra. Men *även* nationalekonomer är trångsynta, och det finns skäl att reflektera över på vilket sätt det är sannolikt att denna trångsynthet kommer till uttryck just inom vårt ämne. Psykologin är här en naturlig utgångspunkt, eftersom denna vetenskap mer än någon annan har studerat fenomenet trångsynthet, eller mer precist vad som gör att vi ibland har svårt att ta till oss (och ibland aktivt förtränger) ny kunskap som står i konflikt med våra befintliga uppfattningar. Det första skälet är att människor har en generell drivkraft att skapa mönster och strukturer som hjälper oss att förstå tillvaron. För att tillvaron inte ska uppfattas som kaotisk behöver vi då stänga ute viss information och överbetona annan (se Darley och Gross 1983 och Lord m fl 1979). Det andra skälet är kanske viktigare här och innebär att människan har en drivkraft att försvara sitt ego, eller sin självbild. Vi tycker om att se oss själva som framgångsrika, trevliga, intelligenta, betydelsefulla etc, och mycket forskning visar att vi tenderar att systematiskt överskatta våra färdigheter och egenskaper i alla möjliga olika avseenden, och dessutom tolka information på ett sådant sätt att vi framstår i bättre dager för oss själva (Gilovich 1991; Taylor och Brown 1994; Baumeister 1998).⁶ Att detta inte förefaller vara en bias som försvinner med en tillräckligt hög kognitiv kapacitet visas av en studie som refereras av Gilovich, där 94 procent av de universitetsprofessorer som tillfrågades ansåg sig vara bättre på sitt arbete än deras genomsnittliga kollega!

Nils, i historien ovan, är inte annorlunda. Det hade ju inneburit en personlig tragedi om hans slit och uppoffringar i vetenskapens tjänst under så lång tid skulle visa sig vara helt bortkastade, eller hur? Bättre då att för-

⁶ Detta fenomen har även uppmärksamats i den nationalekonomiska litteraturen; se t ex Benabou och Tirole (2002, 2004, 2006) och Johansson-Stenman och Martinsson (2006).

tränga sådan information och i stället söka bekräftelse för att hans ansats är den enda rimliga.⁷ Eftersom nationalekonomin är mer formaliserad än andra vetenskaper vore därför standardprediktionen från en psykolog (även en som aldrig träffat några nationalekonomer) att vi skulle tendera att se ned på mindre formaliserad forskning, dvs på andra samhällsvetenskaper. Denna tendens skulle dessutom stärkas om vi, som Nils, tvingats investera mycket i våra färdigheter.

En annan prediktion, baserad på samma mekanism, är att nationalekonomer skulle tendera att överskatta den betydelse som andra anser att nationalekonomisk forskning har. En och annan som läste Henrik Thams utmärkta redogörelse i *Ekonomisk Debatt* (Tham 2006) över hur kriminologer ser på den forskning som t ex Becker och Levitt gjort på området blev kanske lite överraskad (och kanske rentav lite upprörd) över hur perifer ställning denna forskning uppenbarligen har inom kriminologin. Å andra sidan, hur många av oss ekonomer som i någon grad följt den spännande diskussionen mellan Levitt och andra om aborter och kriminalitet (se Dreber 2006 för en utmärkt sammanfattning) har ens övervägt att konsultera den kriminologiska litteraturen?

3. Nationalekonomins formalisering och insnävning

Den omfattande användningen av matematik inom nationalekonomin utgör en uppenbar metodmässig skillnad gentemot övriga samhällsvetenskaper. Det finns knappast någon tvekan om att detta är ett viktigt skäl till att nationalekonomin fått en stark ställning inom samhällsvetenskapen, oavsett på vilket sätt detta mäts (se t ex Lazear 2000). Det matematiska språket möjliggör sofistikerade logiska resonemang på en nivå som vore om inte omöjligt så i varje fall betydligt snarigare utan matematik, och det vore dessutom mycket svårare att upptäcka logiska felslut. Likafullt finns, som med alla metoder, även avisidor.

Mycket tyder på att formaliseringen av nationalekonomin i vissa avseenden lett till en insnävning av det nationalekonomiska tänkandet. Det är t ex förhållandevis enkelt att modellera helt rationella och helt irrationella beslut, medan delvis rationella beslut blir mycket svårare att hantera. På motsvarande sätt är det enklare att modellera helt själviska eller helt osjälviska beslut jämfört med delvis osjälviska beslut. Det är naturligtvis också enklare att modellera välfärdsförändringar för en person som en funktion enbart av dennes konsumtion, än det är att modellera dem som en funktion av alla människors konsumtion.

En första våg av denna formalisering skedde i och med marginalisternas (framför allt Jevons och Walras) genombrott under 1870-talet. Det är dock värt att påpeka att Jevons ändå ingående diskuterar en mängd olika dimen-

⁷ Naturligtvis hade man enkelt kunna författa motsvarande historier om t ex statsvetare eller sociologer som konfronterats med en nationalekonom som med en formell modell påpekar att deras verbala resonemang är logiskt inkonsistent.

sioner av njutning och lidande, och även kopplingen till moralfilosofi som alltså fortfarande var stark. Tendensen i riktning mot vad vi känner som *homo oeconomicus* illustreras likafullt väl av Alfred Marshalls kommentarer i sitt förord till sin *Nationalekonomiska principer*:

Etiska krafter hör till dem som nationalekonomer måste ta hänsyn till. Man har visserligen försökt att skapa en abstrakt vetenskap med avseende på en ”economic man”, som inte är under någon etisk påverkan och som strävar efter monetär vinning vaksamt och energiskt, men mekaniskt och själviskt. Men dessa försök har inte varit framgångsrika, eller ens grundligt genomförda. [Marshall 1890, s xii]

I vad som kan ses som en andra våg matematiserades nationalekonomin alltmer från ca 1920-talet och några decennier framåt, vilket manifesterades med Paul Samuelsons *Foundations of Economic Analysis* (1947). Den abstrakta vetenskap som Marshall åsyftade, och som han alltså inte trodde på (i alla fall inte då), hade nu till stor del utvecklats och slagit igenom. Av nödvändighet kan matematiska modeller inte inrymma alltför många aspekter, och helt naturligt fick man börja med sådant som ansågs mest centralt. Låt mig ta två exempel på sådant som inte fick plats: självkontrollproblem och betydelsen av relativ inkomst och status.

Självkontrollproblem i nationalekonomin

Med självkontrollproblem menas att vi inte lyckas stå emot frestelser som vi egentligen inte vill falla för, i den mening att när vi inte utsätts för dem så önskar vi att vi ska kunna stå emot dem även när vi utsätts för dem. Självkontrollproblem har beskrivits ingående i historien genom alla tider, t ex i religiösa skrifter som *Bibeln* och *Koranen*, av filosofer, i skönlitteraturen, av klassiska nationalekonomer inklusive Adam Smith, och i så gott som all viktminsknings-, rökavvänjnings- och studietekniklitteratur. Som all teori måste man dock naturligtvis göra förenklande antaganden, och för många tillämpningar är kanske ignorandet av självkontrollproblemen rimligt.

Att detta ändå är förenklingar som inte alltid självklart kan ignoreras blev (eller borde i alla fall ha blivit) desto mer uppenbart via arbeten av Gary Becker och hans medförfattare. De modellerade bl a heroinisters val att bli beroende av heroin som ett rationellt beslut, där man tog hänsyn till såväl njutandet av att bruka heroin som de negativa implikationer som det innebär att man blir beroende. Teorin om rationellt beroende (*rational addiction*, Becker och Murphy 1988) blev standardteorin inom nationalekonomin på området, och teorin har även legat till grund för policyrekommendationer att inte särskilt beskatta tobaksrökning.

Som jag ser det är det oproblematiskt, och ofta önskvärt, att göra också extremt starka antaganden om ett syfte med dem är att pröva i vilken grad de kan anses rimliga, och hur mycket en sådan modell kan förklara. Det är dock dålig vetenskap att ignorera möjliga mekanismer enbart med hän-

visning till att dessa mekanismer ligger utanför den verktygslåda, och den modellvärld, som man brukar arbeta med; dogmatism blir inte bättre för att den förses med en matematisk språkräkt.⁸

Status och relativ inkomst i nationalekonomin

Vi vill inte bara ha mer än vi har, vi vill dessutom ha mer än vad andra har, dvs vår relativa konsumtion och inkomst jämfört med andra spelar roll för oss. Även detta faktum har beskrivits ingående genom historien i många olika sammanhang, och även av betydelsefulla ekonomer som Adam Smith, John Stuart Mill, Karl Marx, Alfred Marshall, Thorstein Veblen, Arthur Pigou och John Maynard Keynes. Även möjliga implikationer av detta för praktisk politik har diskuterats. John Stuart Mill skrev t ex för drygt 150 år sedan att

En stor del av konsumtionsutgifterna för de högre klasserna och mellanklasserna i de flesta länder, och den största i detta landet [dvs England], betalas inte för det nöje man får av de saker man betalar för, utan som en följd av allmänna uppfattningar, och en idé att särskilda utgifter förväntas av dem, som följd av deras position; och jag kan inte låta bli att tycka att utgifter av detta slag är en mycket attraktiv bas för beskattning. Om beskattningen minskar denna typ av konsumtion så har något bra åstadkommits, och om inte så har ingen skada skett. [Mill 1848, bok V, kapitel VI]

På senare tid har mycket empirisk forskning inom nationalekonomi visat att den relativa inkomsten förefaller vara minst lika viktig eller viktigare än den absoluta för vår subjektivt upplevda nytta eller välfärd (Alpizar m fl 2005; Carlsson m fl 2007; Ferrer-i-Carbonell 2005; Johansson-Stenman m fl 2002; Luttmer 2005; Solnick och Hemenway 2005). Trots detta är fortfarande standardteorin, som den beskrivs i läroböcker hela vägen från grundnivå till forskarutbildning, att vi får nytta enbart av vår egen konsumtion, och att andras konsumtion och inkomst alltså inte påverkar oss (annat än som externaliteter vid t ex miljöförstöring).

4. Den beteendekonomiska revolutionen

Enligt Shiller (2005) pågår en beteendekonomisk revolution som har accelererat den senaste tiden. Oavsett om vi finner denna terminologi adekvat eller inte så är det uppenbart att det hänt mycket inom central nationalekonomisk forskning med avseende på vad som brukar kallas de grundläggande mikroekonomiska fundamenten, såsom rationalitet och egennytta.

⁸ Det är naturligtvis riktigt, som påpekas av Tullberg (2006), att den ekonomiska *basmodellen*, som baseras på nyttomaximering (i snudd på tautologisk mening) under bivillkor, är mycket generell, och alltså knappast kan kritiseras på grundval av inskränkthet. Dock är det ju så att vi i tillämpade sammanhang, som t ex i modeller för brott och straff, oftast antar betydligt mer.

I och med denna öppning har även influenser från andra samhällsvetenskaper, särskilt psykologi, fått större inflytande. Ett utmärkt exempel på vad som skulle kunna kallas vetenskaplig imperialism åt andra hållet, dvs där traditionellt nationalekonomiska frågeställningar blivit berikade från andra discipliner, är psykologerna Daniel Kahnemans och Amos Tverskys arbeten som ju sedermera belönades med ekonomipriset 2002.⁹

Numera analyseras självkontrollproblem i vart och vartannat nummer av de nationalekonomiska topptidskrifterna (se t ex DellaVigna och Malmendier 2006; Gabaix och Laibson 2006), och även paternalism studeras seriöst (Gruber och Köszegi 2001; O'Donoghue och Rabin 2006); se även Tore Ellingsens reflektioner kring detta i *Ekonomisk Debatt* (Ellingsen 2002).

Man kan naturligtvis fråga sig varför denna vidgning, som alltså ofta benämns med det märkliga namnet beteendekonomi (som om det fanns någon ekonomisk teori som inte bygger på beteenden) äger rum just nu. Det finns olika hypoteser. En är att den ekonomiska rigorösa vetenskapen har utvecklats tillräckligt mycket för att även kunna hantera mer komplexa fenomen som social interaktion och begränsad rationalitet. En annan är att utvecklingen av spelteorin berett marken. En tredje är att vi i Kuhns mening upplevt en maktkamp mellan paradig där de som förespråkar en mer empiriskt och kanske rentav experimentellt (i stället för axiomatiskt) uppbyggd mikroekonomi successivt vunnit mark.¹⁰ Oavsett vilket förefaller det dock vara klart att det inte beror på att mänskligheten först nu lärt sig att t ex självkontrollproblem är viktiga, eller att statushänseende motiverar mycket av mänskligt beteende.

Det kan verka rimligt att tro att forskare är fullt medvetna om att deras modeller utgör förenklingar av en betydligt rikare verklighet. Men även om det ofta är sant, så är det ändå uppenbart att våra modeller i viss grad styr våra tankar och vår verklighetsuppfattning. Ett av syftet med modeller är ju faktiskt att strukturera och renodla våra tankar, och att utforma dem på ett sätt som gör att vi kan använda dem som byggstenar i andra, mer komplicerade modeller. Likväl som matematiska modeller kan leda till ett mer sofistikerat tänkande är det därför rimligt att tro att ett starkt fokus på formella modeller även kan verka idémässigt begränsande.

För att illustrera detta, gör följande tankeexperiment: Antag att 100 slumpmässigt utvalda ekonomiprofessorer på amerikanska toppuniversitet valts ut för att svara på följande fråga: "Vilka faktorer bör särskilt beaktas när det gäller utformningen av pensionssystem?". Min gissning är att en stor andel skulle nämna individers självkontrollproblem (eller ekvivalent deras tidsinkonsistenta preferenser). Eller, annorlunda uttryckt, man skulle bekymra sig över människors (o)förmåga att fatta kloka intertemporala beslut för sitt eget bästa, och i synnerhet att en icke-försumbar andel av

⁹ Det förefaller alldeles uppenbart att Amos Tversky skulle fått dela priset om han levte.

¹⁰ Självklart finns det personer som är mycket kritiska mot den utveckling i riktning mot en starkare ställning för beteendekonomi som skett, se t ex Gul och Pesendorfer (2005).

befolkningen tenderar att spara mindre än vad som är bra för dem (och vad de själva anser vara bra för dem).

Antag nu att samma fråga ställes till ett motsvarande urval för 15 år sedan. Jag är ganska säker på att den andel som nämner dessa faktorer då skulle ha varit väsentligt lägre, och faktiskt nära noll. Vad har då hänt på 15 år? Det viktigaste för denna förändring är nog att den så kallade Beta-Delta-modellen för tidsinkonsistenta preferenser (se Laibson 1997) vunnit om inte allmän acceptans, så i varje fall fått rollen som en mycket användbar arbetshäst.¹¹

Man kan enkelt göra motsvarande tankeexperiment angående betydelsen för ekonomin som helhet av institutioner, entreprenörer, graden av tillit mellan människor, sociala normer och upplevd rättvisa. Detta är alla områden och fenomen som studerats av de klassiska ekonomerna, till stor del ignorerats under lång tid, och som nu blivit populära igen.

Även litteraturen kring betydelsen av relativ inkomst och status har vuxit snabbt, om än inte jämförbart med självkontrollslitteraturen. Ett skäl kan vara att det inte finns en lika dominerande teoretisk modellapparat inom detta område, även om rimliga matematiska modeller kring den evolutionära betydelsen av relativ inkomst (Samuelson 2004; Rayo och Becker 2006) kanske kan bidra till att ändra på detta.

5. Slutsatser

Vi har alltså en rigorös och formaliserad nationalekonomi, med alla fördelar som det innebär, som dessutom blivit alltmer metodologiskt öppen och odogmatisk i förhållande till andra vetenskaper på senare tid. Befinner vi oss kanske i den bästa av alla samhällsvetenskapliga världar? Jag ser hur som helst inget bra skäl för nationalekonomer att minska sitt intresse för frågeställningar som inte brukar betraktas som traditionellt ekonomiska, men jag ser det som kanske ändå viktigare att influenser från andra vetenskaper fortsätter att berika nationalekonomin. I min idealvärld skulle därför den framtida ekonomiska imperialismen influeras lite mer av Georg Akerlof och lite mindre av Gary Becker (särskilt hans tidigare arbeten), om ni förstår vad jag menar.

Detta innebär absolut inte att vi bör hemfalla till vetenskaplig kulturrelativism, där alla vetenskapliga metoder och discipliner med nödvändighet anses lika mycket värda och lika bra eller, ännu värre, få för oss att alla vetenskaper bara är sociala konstruktioner. Däremot kan vi lära oss av vad jag anser vara det historiska misstaget att ignorera eller nedvärdera all kunskap som inte beskrivs i matematisk form.

Det har onekligen ett stort värde att idéer formaliseras, men dels är det möjligt att det finns viktiga idéer och insikter som inte lämpar sig särskilt

¹¹ Visst har en smula ny empiri tillkommit under denna period, men denna kunskap förefaller ändå liten jämfört med den ackumulerade kunskap som fått större delen av mänskligheten att vara medveten om att vi ganska ofta är mer kortsynta än vad som är bra för oss.

väl för att matematiseras, och dels finns rimligen viktiga insikter som vi ännu inte lyckats formalisera på något övertygande sätt. Som jag ser det är forrådet av våra preferenser just ett sådant område. Hur som helst, om någon frågar mig så är epitetet ”den dystra vetenskapen” mer missvisande än på länge!

Alpizar, F, F Carlsson och O Johansson-Stenman (2005), ”How Much Do We Care About Absolute versus Relative Income and Consumption?”, *Journal of Economic Behavior and Organization*, vol 56, s 405-421.

Baumeister, R (1998), ”The Self” i Gilbert, D, S Fiske och G Lindzey (red), *Handbook of Social Psychology*, McGraw Hill, Boston.

Becker, G S (1976), *The Economic Approach to Human Behaviour*, University of Chicago Press, Chicago och London.

Becker, G S och K Murphy (1988), ”A Theory of Rational Addiction”, *Journal of Political Economy*, vol 96, s 675-700.

Benabou, R och J Tirole (2002), ”Self-confidence and Personal Motivation”, *Quarterly Journal of Economics*, vol 117, s 871-915.

Benabou, R och J Tirole (2004), ”Willpower and Personal Rules”, *Journal of Political Economy*, vol 112, s 848-887.

Benabou, R och J Tirole (2006), ”Incentives and Prosocial Behavior”, *American Economic Review*, vol 96, s 1652-1678.

Boulding, K E (1941), *Economic Analysis*, Harper & Row, New York.

Buchanan, J (1979), *What Should Economists Do?*, Liberty Press, Indianapolis.

Carlsson, F, O Johansson-Stenman och P Martinsson (2007), ”Do You Enjoy Having More than Others? Survey Evidence of Positional Goods”, *Economica*, under publicering.

Darley, J M och P H Gross (1983), ”A Hypothesis-confirming Bias in Labeling Effects”, *Journal of Personality and Social Psychology*, vol 44, s 20-33.

DellaVigna, S och U Malmendier (2006), ”Paying Not to Go to the Gym”, *American Economic Review*, vol 96, s 694-719.

Dreber, A (2006) ”Abort och selektion”, *Ekonomisk Debatt*, vol 34, nr 6, s 91-93.

Ellingsen, T (2002), ”Sex, knark och pensionssystem: Sökandet efter folkhemmets skäl”, *Ekonomisk Debatt*, vol 30, nr 7, s 649-653.

Ferrer-i-Carbonell, A (2005), ”Income and Well-being: An Empirical Analysis of the

Comparison Income Effect”, *Journal of Public Economics*, vol 89, s 997-1019.

Gabaix, X och D Laibson (2006), ”Shrouded Attributes, Consumer Myopia, and Information Suppression in Competitive Markets”, *Quarterly Journal of Economics*, vol 121, s 505-540.

Gilovich, T (1991), *Why We Know What Isn't So*, The Free Press, New York.

Gruber, J och B Köszegi (2001), ”Is Addiction ’Rational?’ Theory and Evidence”, *Quarterly Journal of Economics*, vol 116, s 1261-1303.

Gul, F och F Pesendorfer (2005), ”The Case for Mindless Economics”, manuskript, Princeton University.

Johansson-Stenman, O, F Carlsson och D Daruvala (2002), ”Measuring Future Grandparents’ Preferences for Equality and Relative Standing”, *Economic Journal*, vol 112, s 362-383.

Johansson-Stenman, O och P Martinsson (2006), ”Honestly, Why are you Driving a BMW?”, *Journal of Economic Behavior and Organization*, vol 60, s 129-146.

Laibson, D (1997) ”Golden Eggs and Hyperbolic Discounting”, *Quarterly Journal of Economics*, vol 112, s 443-477.

Lazear, E P (2000). ”Economic Imperialism”, *Quarterly Journal of Economics*, vol 115, s 99-146.

Levitt, S D och S J Dubner (2005), *Freakonomics: A Rogue Economist Explores the Hidden Side of Everything*, Allen Lane, London.

Lord, C G, L Ross och M R Lepper (1979), ”Biased Assimilation and Attitude Polarization: The Effects of Prior Theories on Subsequently Considered Evidence”, *Journal of Personality and Social Psychology*, vol 37, s 2098-2109.

Luttmer, E F P (2005), ”Neighbors as Negatives: Relative Earnings and Well-Being”, *Quarterly Journal of Economics*, vol 120, s 963-1002.

Marshall, A (1890), *Principles of Economics*, nyutgåva 1997, Prometheus Books, New York.

Mill, J S (1848), *Principles of Political Economy*, Longman, New York.

REFERENSER

- Mundell, R A (1968), *Man and Economics*, McGraw-Hill, New York.
- O'Donoghue, T och M Rabin (2006), "Optimal Sin Taxes", *Journal of Public Economic*, vol 10-11, s 1825-1849.
- Rayo, L och G S Becker (2006), "Evolutionary Efficiency and Happiness," manuskript, Stanford University.
- Robbins, L (1932), *An Essay on the Nature and Significance of Economic Science*, Macmillan, London.
- Rubinstein, A (2006), "Freak-Freakonomics", ursprungligen publicerad på hebreiska i *The Israeli Haaretz*, översatt till engelska, <http://arielrubinstein.tau.ac.il/articles/FreakFreakonomics.pdf> (juli 2006).
- Samuelson, L (2004): "Information-Based Relative Consumption Effects," *Econometrica*, vol 72, s 93-118.
- Samuelson, P (1947), *Foundations of Economic Analysis*, Harvard University Press, Harvard.
- Shiller R J (2005), "Behavioral Economics and Institutional Innovation", *Southern Economic Journal*, vol 72, s 269-283.
- Solnick, S och D Hemenway (2005), "Are Positional Concerns Stronger in Some Domains than in Others?", *American Economic Review, Papers and Proceedings*, vol 45, s 147-151.
- Taylor, S E och J D Brown (1994), "Positive Illusions and Well-being Revisited: Separating Fact from Fiction", *Psychological Bulletin*, vol 116, s 21-27.
- Tham, H (2006), "Nationalekonomer som kriminologer", *Ekonomisk Debatt*, vol 34, nr 5, s 5-16.
- Tullberg, J (2006) "Ekonomisk imperialism", *Ekonomisk Debatt*, vol 34, nr 6, s 79-90.